

Ivana Brlić-Mažuranić između dužnosti i ideala: motiv majčinske ljubavi

Anić, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:691797>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Ivana Brlić – Mažuranić između dužnosti i ideala: motiv majčinske ljubavi

Završni rad

Studentica: Lucija Anić

Mentorica: dr. sc. Danijela Marot Kiš

SADRŽAJ

UVOD.....	1
ŽIVOTOPIS IVANE BRLIĆ – MAŽURANIĆ.....	3
ROMAN, BAJKA I PRIPOVIJETKA KAO KNJIŽEVNE VRSTE.....	10
MOTIV MAJČINSKE LJUBAVI.....	15
ZAKLJUČAK.....	27
SAŽETAK.....	29
POPIS LITERATURE.....	33

UVOD

Tematsko određenje „Ivana Brlić – Mažuranić između dužnosti i ideala: motiv majčinske ljubavi“ u središte rada postavlja lik i djelo hrvatske spisateljice za djecu. Promatra se razvoj njezinih razmišljanja o književnosti i umjetnosti uopće, ali i svjesnost biološke (spolne) prepreke na putu do ostvarenja književničke slave. Iduća je važna odrednica majčinstvo koje joj je omogućilo povezivanje dužnosti i ideala, stoga je njegovo poimanje, osim iz perspektive književne obrade u djelima, analizirano i na teorijskoj razini, iznošenjem uvjerenja u nekolicini rasprava i eseja.

Ciljevi rada su višestruki. Ponajprije, željelo se utvrditi je li i u kojoj mjeri autorica uspjela povezati ideal spisateljskog poziva i majčinsku dužnost. Potom, što je željela postići oblikovanjem niza majčinskih likova. Je li se njima samo još više željela približiti dječjim čitateljima ili kroz njih progovoriti savjetodavnim tonom kojim se, osim djeci, obraća i samoj sebi te ostalim majkama? Kojim se književnim postupcima pritom koristila?

U završnom sam se radu, najopćenitije rečeno, željela baviti dječjom književnošću. Obrada opusa jednoga autora činila mi se konkretnijom od iznošenja defincijskih određenja i načina poimanja dječje književnosti kroz povijest. Savjet mentorice da se i opus suzi na motivsku razinu, pridonio je cjelovitosti rada oslobodivši ga beskrajnoga nizanja djela i prepričavanja njihovih sadržaja. Ipak, zbog kvalitete obrade teme, ovdje su teorijski aspekti o odabranim književnim vrstama (bajka, roman, pripovijetka) izneseni s ciljem omogućavanja promatranja ostvarenja Ivane Brlić – Mažuranić, njihovih sličnosti i odnosa od teorijskih određenja. U radu je moguće pratiti književnoteorijska uvjerenja iz autoričinog doba (prijelaz iz 19. u 20. stoljeće i moderna kao književnopovijesni okvir) te razmišljanja koja s vremenskim odmakom, o njezinim djelima nudi suvremena književna teorija.

Uže tematsko određenje rada bilo je moguće tek nakon desetak pročitanih djela. Ono me navelo na odabir motiva majčinske ljubavi, a ne motiva istine koji se i prije čitanja nametao sam po sebi. Iako su oba povezana s pojmom „etike srca“, motiv majčinske ljubavi činio mi se obuhvatnije obrađenim, odnosno, bilo ga je moguće analizirati na većem broju razina.

Osim samim djelima i autoričnim raspravama, pri pisanju uratka služila sam se književnoteorijskim i književnopovijesnim pregledima te ostvarenjima autora koji su u središte zanimanja postavili upravo lik i djelo Ivane Brlić – Mažuranić. Zbog vjerodostojnosti

napisanoga, ali i vlastite pomoći pri uživljavanju u autoričin svijet, od velike su mi pomoći bili njezini dnevnički zapisi. Dječju književnost oduvijek sam promatrala u kontekstu suradnje umjetnosti i pedagogije, pri čemu umjetnička vrijednost dominira nad edukativnom namjerom. Ipak, ovdje su korišteni poneki naslovi isključivo pedagoške namjene, a moram primijetiti kako i autori književnoteorijskih priručnika u kontekstu dječje književnosti vrlo često zalaze u pedagoške sfere.

U radu su otprije poznate odrednice organizirane na drugačiji način. Stoga bi mogao poslužiti učenicima i studentima pri upoznavanju s opusom Ivane Brlić – Mažuranić. Svjesna brojnih mogućnosti nadogradnje i proširenja teme, ovaj rad smatram polazištem i osnovom za kvantitativno opsežniji, a kvalitativno, nadam se, mnogo bolji diplomski rad.

ŽIVOTOPIS IVANE BRLIĆ – MAŽURANIĆ

„Ogulin mi je rodno mjesto, a 18. travnja 1874. dan mojega rođenja. Moji roditelji, Vladimir Mažuranić i Henrietta, rođena Bernath, budu 1875. premješteni u Karlovac. No već u mojoj šestoj, a poslije opet u dvanaestoj godini desila se prilika da proboravim neko vrijeme u rodnom mjestu Ogulinu. Odande potiču prvi jaki utisci kojih se sjećam. (...) Drugi moj boravak donio je prve moje bilješke i malo zatim prvu pjesmu *Zvijezdi moje domovine*. Čudnovati i napadni oblici Kleka i romantičnost Dobre pružali su mojoj mašti toliko hrane da sam daleko u noć prevračala u mislima najčudovatije slike i fantastične mogućnosti: što li se sve odigrava u dubokoj noći oko Kleka...“ (Lovrenčić 2006.: 28) Ovako u dnevničkom zapisu svoja najranija sjećanja predstavlja Ivana Corneila Emilia Henrietta r. Mažuranić. Osim oca kojega navodi, svakako je značajna ličnost hrvatske povijesti njezin djed Ivan Mažuranić, „ban pučanin“. I o njemu je ostavila pokoju bilješku iz koje se može iščitati zadivljenost djedovom pojavom: „Stolu je predsjedao djed sam, razgovore je rukovodio on, a njegova tjelesno i duševno tako moćna pojava vršila je nedokučiv upliv na moje biće – upliv kojega sam vrlo rano počela svjesna bivati. Vanredno strogi patrijarhalni duh činio je svako zbliženje nas mnogovrsne unučadi s djedom nemogućim. Ipak sam za ovo četiri godine, od 12. do 16. godine, što sam pribivala njegovu stolu, razvila pod dojmom njegove velike pojave sve svoje biće kakovo je sada.“ (Lovrenčić 2006.: 51) U godini njezina rođenja, za vrijeme vršenja banske dužnosti, otvorio je Kraljevsko sveučilište u Zagrebu, tada ni ne znajući da će njegova unuka jednoga dana postati prvom članicom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, a simbolično, iste je godine proizveden prvi funkcionalni pisaci stroj. Osim djeda, na nju je svakako utjecao i očev bratić, Fran Mažuranić koji je Ivanu potakao da svaki doživljaj, misao zabilježi i tako sačuva od zaborava. Pisanje je smatrao obiteljskom bolešću Mažuranića.

Osim pisanja, Ivani je bila važna i moć maštanja, a nju je od najranije dobi i iskazivala. Osobito ju je mogla ostvarivati pričajući priče mlađoj braći Darku i Želimiru i sestri Aleksandri.¹ Kako bi plodovi mašte ostali sačuvani, trebalo ih je riječju pretočiti na papir. Ivana je vodila svoj dnevnik, osobito kao djevojka, iako se obitelj tome protivila, ali prvi korak u njezinom spisateljskom razvoju zbio se za vrijeme polazjenja jednog od dvaju razreda javnog obrazovanja. Tada joj je učiteljica Marija Jambrišek otvorila vrata

¹„Sjedila sam danas u spavaćoj sobi, natrčah se po cijelom gradu da nakupujem stvari, držala sam maloga Željka na koljenih pak sam mu pripovijedala kako će božić doći u modroj opravi, zlatnih krilah ko anđel na vrhu drvca, kako će doći u kolih koja voze bijeli labudi po zraku, a kojima su četiri najljepše zvijezde kotači, kako će pokucati tiho, tihano na oblok, zatim prhnuti unutra, pak će se odmah sve svjećice na drvцу zapaliti i sinuti od njegove svjetlosti.“ (Lovrenčić 2006.: 40-41)

nepreglednog svijeta pisane riječi: „Rečenica je riječima izražena misao. Misao obuhvaća svijet, dakle: rečenica obuhvaća svijet.“(Lovrenčić 2006.: 54) Ostatak obrazovnog procesa odvijao se u privatnom aranžmanu obitelji Mažuranić. Naučila je francuski jezik, pa su i neki književni pokušaji napisani upravo njime², a osim njega poznavala je njemački, mađarski, talijanski, engleski i ruski jezik.

Iako nasljednica strogo patrijarhalne obitelji, Ivana je u mladenačkim danima bila željna zabave i svakovrsnih užitaka. Mladenačka zaljublјivanja, čežnje i iščekivanja prekinute su odlukom roditelja o zarukama. To je bila prva njezina dužnost, a ona je živjela za ideale: „Sad, gdje se svi u stvar upliću, sad, sad ga istom poznám. Bože, zašto me iluzije napustiše? Sad znam što je med nama! „Moraš“ je med nama. A tko nam zapovieda? Neznam! – Bar da je tri godine poslje pojavio se. Ja se još nisam ništa zabavljala, nisam svieta vidila, a ljubila? ... čini mi se sbilja da je to onaj čudni /nečitlјivo/!... ah šta to... ta ja više nisam poetična! samo da se još mogu zabavljati!..I bedastoću, i manjak srdca, i ćudi, sve bi mu još oprostila, samo to ne da se je već sada pojavio.“(Mažuranić 2010.: 132) Dužnost joj je nametnuta, a ni ranije ideale koji će je pratiti cijeloga života nije uspijevala ostvariti.

Izraz pisanom riječju bio je namijenjen muškarcima. Toga je i sama svjesna kada piše kako se „spisateljstvo ne slaže s dužnostima ženskim“(Zima, 2001.: 22), ali ipak ne odustaje od namjere da postane spisateljicom. Tako je jednu od svojih pjesama podmetnula među djedove zapise i ostavila je nepotpisanu nadajući se kako će barem na taj način biti objavljena. Međutim, nakon pregleda djedove ostavštine, utvrđeno je kako pjesma nije dovoljno vrijedna i nikada nije objavljena. Zatim je posegnula za pseudonimom i to muškim. Vladimir Šumski mogao je osigurati ulaznicu u svijet književnika: „A slika sjajna slika bajna Vladimira Šumskoga neka ti svaku malnu neugodnu dosadnu nepriliku ili neugodnost u svom sjaju pretvara u zlatnu žicu kojom sve čvršći postaje lanac koj Te s Vladimirom Šumskim spaja dok na koncu na oči svemu svijetu njegov sjaj i tebe oblije, dok na oči svemu svijetu nesaliješ se s njime u jedno srdce, jednu dušu, dok ne postanu Vladimir Šumski i I. M. jedno te isto...!!“(Mažuranić 2010.: 119)

Vatroslav Brlić bio je potomak također znamenite obitelji i zbog toga podoban odabranik. Njegov djed Ignjat Alojzije Brlić bio je književnik, a otac Andrija Torkvat Brlić uz književni bavio se i povjesno-političkim radom. Slavonski Brod nova je sredina u kojoj je Ivana preuzela nove dužnosti. Ponajprije kućanski poslovi, majčinstvo i angažiranost oko

² *Ma Croatie, Le bonheur*

suprugove karijere prekinuli su spisateljski kontinuitet. Vatroslav je, naime, bio jedan od brođanskih društvenih uglednika. Njegova riječ čula se kasnije i mnogo dalje od rodnoga grada, kada je 1907. godine vršio dužnost zastupnika u Hrvatskom i Hrvatsko – ugarskom saboru. Predsjedavao je i Narodnom vijeću koje je 1918. godine osnovano u Slavonskom Brodu, a suprugove djelatnosti navele su i Ivanu na društveno angažirani rad. Humanost je iskazala predanim radom na unaprijeđenju „Gospojinskog dobrotvornog društva“ i angažiranošću oko ranjenika za vrijeme Prvoga svjetskog rata. Kućanski poslovi i majčinstvo u njezinom životu imaju dvojaku ulogu. Oni su je odvojili od spisateljskoga pera, da bi kasnije u njima uspjela povezati dužnost i ideal, one za koje je živjela i ono za što je živjela. U braku s Vatroslavom Brlićem rodila je sedmero djece. Prvu kćer Nadu rodila je 1893. godine. Zavičajno, ona je značajna zbog udaje za Viktora Ružića s kojim je živjela na Sušaku, a čija je obitelj do danas ostala poznata po znamenitoj vili na Pećinama. Potom su rođeni i Ivan Kapistran, Vladimir, Ivo, Zora, Zdenka, a u četrdeset trećoj godini rađa i kćer Nedjeljku. Djecu je zbog kvalitetnijeg obrazovanja upućivala baki i djedu u Zagreb, ali ih je prije toga i sama obogatila književnim spoznajama. Raniji dnevnički zapisi i posebno vođena molitvena knjižica mogu se smatrati književnim pokušajima, ali Ivana Brlić – Mažuranić službeno je stupila na hrvatsku književnu scenu kada je o vlastitoj nakladi na Božić 1901. objavila svoju prvu zbirku *Valjani i nevaljani*. Kako sama navodi zbirku je napisala za četicu svoje djece, a cilj joj je bio usaditi im moralne vrijednosti od životne važnosti. Opisom svakodnevnih situacija iz dječjeg života još im se više uspjela približiti, a kasniji čitatelji mogu prepoznati snažan emocionalni naboj u imenovanju protagonista priča upravo imenima vlastite djece. I iduća je zbirka koja povezuje poetska i prozna ostvarenja bila namijenjena malim Brlićima. *Školu i praznike* objavila je 1905. godine. Nakon upućivanja na odnos nagrade i kazne, autorica sada skreće pozornost na polariziranost dječjih života između obaveza (škola) i zabave (praznici).

Još kao djevojka okušala se kao pjesnikinja. U tom je smislu značajan njezin navod o razlikovanju prirode poetskoga i prozaičnoga poziva: „Gdje nema pravoga sunca nema ni tamne sjene. Njegov (prozaičkov) život nije na momente tako trakom sreće obasjan kao pjesnikov, pak zato niti nema takvih časa sjene žalosti. On je uvijek u nekom polusvjetlu koje mu samo dopušta vidjeti zdjelu iz koje će se najesti, postelju na koju će se umoran protegnuti i kesu koju uvijek imati punu mu je cilj života i u tom uživa sreću.“(Lovrenčić 2006.: 89). Iako će kasnije ostati upamćena po svojim proznim ostvarenjima, 1912. godine objavila je zbirku pjesama *Slike* koju nije namijenila djeci, već je iznijela svoj doživljaj umjetničke biti,

potvrdivši kako će i kasnija djela biti inspirirana doživljenim slikama. „U naravi i u mašti prikazuju nam se slike, koje nas se doimlju svojom osobitošću bilo u kojem smjeru. Čudnovato je da takvom prilikom užitak nije najjače čuvstvo ili, bolje rekuć, da nas užitak potiče na čuvstvo mnogo jače negoli je sam. Želja, naime, da se osobitost tog prizora zaustavi, otme prolaznosti i na bilo koji način iscrpi i preda drugima – ta želja prevladava takvom prilikom sve ine osjećaje. Čini nam se da nije samo za ovaj čas ili za nas nastala ova slika, nego da se ona na neki način na nas obraća da je drugima saopćimo. – Ovo je, držim, postanak svake umjetnosti, napose pak svake pjesme. / Predmeti ovih mojih pjesama prikazuju mi se kao prave slike u boji i gibanju,. Neposjedujući umijeća kista, koji bi ih jedini mogao živo predočiti, bilo mi je nastojanje da riječima i oblicima izvedem po mogućnosti učinke kista i boja, te da tako od nekih pjesama ipak učinim vrstu slikarskih radnji.“(Brlić – Mažuranić 2007.: 17). Ovo se ostvarenje odmiče od ranijih koji s umjetničkog stajališta gotovo i nisu vrednovani. Promatralo ih se tek kao edukativan materijal namijenjen djeci, odnosno kako to ističe Antun Gustav Matoš poeziju „ljubavi u najsvetijim njenim oblicima: ljubavi prema svojoj djeci i ljubavi prema domovini“.(Zima 2001.: 32)

Ivana Brlić – Mažuranić *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* objavila je 1913. godine. Namijenila ih je jednom od svojih nećaka, malom Hristu Nestorovu. To se djelo smatra prvim hrvatskim dječjim romanom. Inspiraciju za postanak njegovih likova pronašla je u brođanskoj svakodnevici: „S balkona svoje kuće često je znala primijetiti jednog malenog, uvijek nasmijanog opančarskog šegrta. Donosio bi, zajedno s drugim šegrtom, opanke obješene preko motke te bi ih pod šatorom na trgu izložili na prodaju.(...) On se (šegrt), međutim, nije bunio, nije prestajao veselo fićukati, a njegovo zamusano, vedro lice nije odavalo gorčine. Gledajući ga tako, Ivana osjeti znatiželju; htjela je vidjeti za koga radi to veselo dijete... (...) Izišla je, dakle, jednoga dana na trg i pod šatorom ugledala poslodavca. Bio je to neki mrk i ružan čovjek gruboga glasa. Djelovao je toliko neugodno da se Ivana pitala zašto li je onako umiljatom djetetu dopao ovako neugodan gazda...“(Lovrenčić 2006.: 198-201) S likom majstorice iz toga romana započinje i razvoj majčinske uloge u opusu Ivane Brlić – Mažuranić, a što će detaljnije biti obrađeno kasnije u radu.

Iako se književna kritika opire pridjevima poput najbolje, najuspjelije, ipak se za *Priče iz davnine* može reći kako su djelo koje je zauvijek učvrstilo mjesto svojoj autorici na tada još uvijek prevladavajuće muškoj književnoj sceni. Njihova se vrijednost ne ogleda samo u broju jezika na koje su prevedene, niti u činjenici kako je upravo zbog njih Ivana Brlić – Mažuranić

prozvana „hrvatskim Andersenom“³, već u mnogobrojnosti razina na kojima ih je moguće proučavati. Moguće je pratiti primjenu stilskih postupaka (ne)karakterističnih pri izgradnji bajke, povezanost sa slavenskom mitologijom, narodnom bajkom i usmenim stvaralaštvom, iako se o tome izjasnila i sama autorica: „... te su „Priče“ koli u svojoj biti, toli u svojoj izvedbi čisto i potpuno moje originalno djelo. One su sačinjene oko imena i likova uzetih iz slavenske mitologije, i to je sva vanjska veza, koju one imaju sa narodnom mitološkom predajom. Ni jedan prizor, ni jedna fabula, ni jedan razvoj, ni jedna tendenca u ovim pričama nisu nađeni gotovi u našoj mitologiji. (...) Posve je drugo pitanje unutarnja veza koju „Priče iz davnine“ imaju sa narodnim pjesništvom. S toga gledišta moje su priče zaista ne moje, nego su pričanja, priviđenja, nade, vjerovanja i uzdanja cijele duše slavenskog plemena. Iz slavenske zemlje i zraka, iz bijele pare slavenskih voda i mora, iz slavenskih snjegova i močvara, iz slavenskih poljana stvara se i obnavlja naše tijelo, - tijelo svih nas Slavena. A iz slavenskih čuvstava, ganuća, iz slavenskih naziranja i zaključivanja sastavljena je naša duša. Kad nam dakle uspije da uronimo posve u sebe, da napišemo nešto ravno iz srca našega, tada je sve ono što je tako napisano, zaista prava slavenska narodna poezija. U to ime i s te strane radosno prihvaćam da se zamijeni ime autora (premda jasno kao takav stoji upisan na svakom primjerku „Priča iz davnine“) i da se kaže: „Ovo i ovako priča duša slavenskog plemena.“(Brlić – Mažuranić 1978.: 199-200). I kada se o književnosti govori samo na razini prepoznavanja odnosa autor – djelo, onda su dva potonja naslova sigurno najčvršće vezana uz ime Ivane Brlić – Mažuranić. Ovo, prema sudu Jože Skoka „razdoblje pune književne zrelosti i plodnosti“ završava 1923. godine kada, u privatnoj sferi, autorica postaje udovicom, a u javnoj, spisateljskoj objavljuje *Knjigu omladini*. Ona ne spada među najuspjelije ostvaraje „hrvatskog Andersena“, ali njezin se značaj ogleda u drugim kvalitetama. Ako prihvatimo činjenicu da je u ranije citiranom predgovoru *Slikama* autorica iznijela svoj doživljaj poezije, pa i umjetnosti općenito, onda je najznačnije mjesto u *Knjizi omladini* upravo esej *Omladini o idealima*. Osim navođenja vlastitih ideala, autorica uspostavlja odnos između tadašnjosti i ranije prošlosti te se izravno obraća tadašnjoj mladeži⁴. Ideali su provodni motivi života Ivane Brlić – Mažuranić. Najviše je cijenila domovinu, društvenu jednakost i ljepotu koju se gotovo uvijek može promatrati u sinonimnom odnosu prema umjetnosti.

Odgoj i društvene okolnosti uvjetovali su razmišljanja o voljenoj Hrvatskoj kojoj je nerijetko posvećivala pjesme, a omladini otvorila drugačiji pogled na prošlost od tada

³ Autorici su nadimak skovali u redakciji lista „Daily Dispatch“

⁴ „koliko ste bogatiji u zbilji, a koliko siromašniji na idealima“(Brlić –Mažuranić 2007.: 8)

aktualnoga: „Premalo su zabilježene i prebrzo zaboravljene muke koje je podnosilo srce mladeži slušajući tuđinsku a vladalačku riječ u srcu svoje domovine.“(Brlić – Mažuranić 2007.: 9). Nasljednica ugledne obitelji koja je odrastala u izobilju ipak nikada nije zaboravila na humanost i samilost, a to je osim ovdje navedenim riječima dokazala i ranije spomenutim postignućima na polju karitativne djelatnosti: „Dolje sa tezulje treba da sađe čovječanstvo, na veliku ravnici jednakosti, gdje ima usporedo mjesta za svakoga i na kojoj sebičnosti i mržnja kao utezi gube svoju moć.“(Brlić – Mažuranić 2007.: 13-14) Treći ideal predstavljala je za nju umjetnost. Ovaj vrlo široki pojam kod svakoga pojedinca može biti drugačije shvaćen, u svakom vremenu vrednovan na različite načine, a s čim se hrvatska spisateljica nije mogla usuglasiti. Doba –izama u kojem je živjela smatrala je kaosom uvjetovanim događanjima u izvanknjiževnoj zbilji (Prvi svjetski rat), a neosjetljivost mladih na intrinzične vrijednosti umjetnosti opravdavala nametnutim mišljenjima i uvjerenjem kako se putem umjetnosti –izama koja im je bila dostupna ni ne mogu spoznati ljepota i dubina umjetničkog izraza. Ona im stoga savjetuje oslobađanje od nametnutih okova: „Recite bez straha što vam mladost i ispravnost vaših sjetila kazuje. Kad osjetite dojam ljepote, ili veličine ili strave, izrecite bez sustezanja upravo ono što vam se nameće. Neka bude, kao što počeci jesu: nesigurno, neizdjelano, pa makar i nezgrapno, puno formalnih pogriješaka – no neka bude u njemu iskren, izravan spoj između vas i predmeta vašega. (...) A onda izrecite najjasnijim riječima kojima vas je materinji jezik odnjihavao, vjernu sliku viđenoga i prepletite je samo odrazom onih čuvstava kojih ste jasno svjesni. Pa učinite li to zaista iskreno i jedino po nalogu svoje mlade i zdrave duše, to vam mogu proreći što ćete ovim putem stvoriti. Stvorit ćete bezuvjetno umjetničko djelo.“(Brlić – Mažuranić 2007.: 17)

Iako to nigdje izravno ne navodi, kao četvrti ideal svakako se može navesti obitelj. Ona se čak može smatrati i temeljem svih ideala, a kada se temelj počne osipati, sve nade i uvjerenja počnu blijedjeti. Ivanina umjetnička duša 1909. godine pokazala je prve znakove slabosti, a zaredane smrti najmilijih kao i odlasci djece na školovanje u Zagreb samo su produbljivali krizu. Majka, kojoj se i kao udana žena obraćala tepajući pout djeteta, umire joj 1919. godine.. Četiri godine kasnije umire joj suprug, a potom i otac. Ostala je sama, a sav sjaj obiteljskih imena u toj se samoći rasplinio kao roj iskrice koje je uspjela uhvatiti u *Šumi Striborovoj*. No u privatnosti svojeg doma, pokazat će se, nikada više nije uspjela uspostaviti ravnotežu. Željela se vratiti u Zagreb. Slavonski Brod kao da ju je gušio. Dužnosti koje su je za njega vezale bile su obavljene, a Zagreb je nudio povratak idealima. O tome i sama piše: „Brod je zaista strašno mjesto, pa se samo usprkos Brodu dade živjeti dobrim životom,

nipošto pak usljed Broda. Dakako da bi se možda i o Zagrebu dalo isto ustvrditi, ali veliki grad nije nikad tako jedinstven u svom karakteru kao mali, pa se dade u Zagrebu izbjeći zlu – u Brodu vrlo teško...“(Lovrenčić 2006.: 274-275) Preseljenje u Zagreb konačno je obavljeno 1936. godine i u njemu će Ivana živjeti do smrti.

No, u razdoblju kasnih dvadesetih i ranih tridesetih godina dvadesetoga stoljeća svakako treba spomenuti uspostavu profesionalnih veza sa spisateljima svjetskoga glasa kojima je Ivana sama poslala primjerke svojih *Priča iz davnine*. O njima su se vrlo pozitivno izrazili Rudyard Kipling, Selma Lagerlof, dok reakcija Rabindranatha Tagorea nije poznata. Književno djelo potonjega osobito je cijenila, naime: „Samo Tagoreova djela sviđaju joj se u cjelosti, zbog dobrote koja iz njih zrači ne kvareći im poetsku snagu – što je upravo Ivanin književni ideal.“ (Lovrenčić 2006.: 259) U tome razdoblju povodom Dana mira 11. studenog 1929. održala je predavanje pod nazivom *Mir u duši* osvrćući se na posljedice ratnih strahota i dajući vlastitu sliku boljega svijeta. U kontekstu teme koju obrađuje rad, značajan je jedan dio toga predavanja koji stoji u izravnom odnosu prema temetskoj orijentaciji uratka. U tome je razdoblju dva puta posjetila Ženevu (1930. i 1932. godine), te dva puta bila nominirana za Nobelovu nagradu na području književnosti. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (JAZU) predložila ju je Švedskoj kraljevskoj akademiji 1932. i 1937. godine kada postaje i prvom ženskom članicom Akademije uopće, tj. postaje dospisnom članicom Umjetničkoga razreda. O neobičnosti situacije svjedoči i obraćanje gospođi Brlić – Mažuranić u Akademijinom pismu kojim joj se obraćaju s „poštovani gospodine“, što je kasnije ispravljeno. U to vrijeme nastaje i njezino posljednje književno djelo. U razdoblju koje Joža Skok kvalificira kao „obrazovni i znanstveni interes, poniranje u osobnu nutritivu“, Ivana se posvetila proučavanju obiteljskog arhiva Brlićevih i objavila povijest te obitelji sabranu u tri sveska tijekom 1934. i 1935. godine. Istovremeno je na temelju povijesne studije svojega oca Vladimira Mažuranića pod nazivom *Melek Jaša Dubrovčanin u Indiji godine 1480. – 1528. i njegovi prethodnici u Islamu prije deset stoljeća* napisala svoje posljednje književno djelo. Zbog činjenice kako roman *Jaša Dalmatin, potkralj Gudžerata* obuhvaća zbivanja do 1509. godine, smatra se kako je ostao nedovršen, a taj se navod potkrepljuje i vrlo slabom fabularnom razradom u drugom dijelu romana, koji se uglavnom sastoji od nizanja događaja jednog za drugim. Mogući je razlog tome činjenica kako ga je autorica pisala u borbi s vremenom, odnosno bolešću koja ju je sve više morila, no to ne može opovrgnuti tvrdnju kako je ovim ostvarenjem Ivana Brlić – Mažuranić postulirala dječji povijesni roman kao punopravnu vrstu u hrvatskoj književnosti.

Posljednje dane života provela je u sanatoriju na Srebrnjaku gdje je 21. rujna 1938. godine izvršila samoubojstvo. Činjenica je to koju je obitelj zbog očuvanja generacijskoga ugleda željela zataškati. No, kada se pogleda detaljnije, Ivana o smrti kao nečem uzvišenom progovara već u mladenačkim danima: „Da, ja ju volim, da ako se tako uzme ljubim smrt, ko jedinu spisateljicu, pred tome nemani pred tom grozotom, pred tom praksom. Dakle me u istinu samo ona može toj nemani oteti? Neka me otme, neka dakle. Bar ću pojmiti sve sve, bar ću znati, bar ću toj užasnoj praksi života umaći.“(Mažuranić 2010.: 30) O razlozima samoubojstva u svojoj knjizi nagađa i Sanja Lovrenčić i pomalo ih dramatično iznosi, idealistički, ali nakon pročitanih dnevničkih zapisa spisateljice, čak i vrlo prikladno: „Ivani su se, u njezinoj tjelesnoj slabosti i živčanoj preosjetljivosti, njezini razlozi činili težima nego što bi se činili nekome drugome. No bili su i te kako racionalni. Nije imala stan u gradu u kojem je željela živjeti. Bila je svima na teret. Pred njom je bila jedna starost u tjelesnoj nemoćii duhovnoj izolaciji, trajnoj odvojenosti od onog kulturnog i intelektualnog života za kojim je cijeli život, ponekad manje, ponekad više, čeznula. Sve je to bilo prilično ponižavajuće. I možda se uz glas depresije iz nekog džepa javio ponosni kamen Mažuranića i naložio joj da s malo više dostojanstva siđe s pozornice.“(Lovrenčić 2006.: 309)

Njezina je književna veličinada danas sačuvana u obaveznim lektirnim djelima za djecu osnovnoškolske dobi, kao i nagradi za ostvarenja na polju dječje književnosti koja se pod njezinim imenom dodjeljuje od 1971. godine.

ROMAN, BAJKA I PRIPOVIJETKA KAO KNJIŽEVNE VRSTE

„U književnosti nema pisaca za djecu i pisaca za odrasle. Ima samo dvije vrste književnika: jedni su umjetnici, a drugi nisu. Pisac koji piše za djecu mora stvarati isto onako kao i pisac koji stvarajući ne pomišlja na to da li su njegovi čitaoci već odrasli ili nisu. Razlika između knjiga za odrasle i za djecu može biti samo u tome da tzv. knjige za djecu, koje su dobre, mogu čitati i odrasli i djeca, a knjige za odrasle mogu razumjeti samo odrasli. Ali i jedne i druge moraju stvoriti umjetnici, i one vrijede toliko koliko doista potječu od umjetnika.“(Brlić – Mažuranić 1989.: 194). Prihvatimo li ovakvo stajalište, onda nema smisla postulirati pojam dječje književnosti u znanstvenoj terminologiji, niti promatrati djela Ivane Brlić - Mažuranić u tome kontekstu. Stoga se iz kuta promatranja ovoga rada prihvatljivijom čini definicija Milana Crnkovića: „To je poseban dio književnosti koji obuhvaća djela što po tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi (grubo uzevši od 3. do 14. godine), a koja su svjesno namijenjena djeci, ili ih autori nisu namijenili djeci, ali su tijekom vremena, izgubivši

mnoge osobine koje su ih vezale za njihovo doba postala prikladna za dječju dob, potrebna za estetski i društveni razvoj djece, te ih gotovo isključivo ili najviše čitaju djeca.“(Crnković 1967.: 7). Dječju se književnost najčešće određuje prema namjeni ili onu vrstu književnosti koja već samim svojim nazivom upućuje na recipijente. Zbog opsega mogućnosti pri definiranju, neki se autori⁵ priklanjaju potpunom izostanku jednoznačne definicije kojom bi obuhvatili prirodu dječje književnosti.

Jednostavan i neposredan izraz najprikladniji je djetetu. Jednostavnost i neposrednost najuže su povezani s jednostavnim književnim oblicima koji su izvorne tvorevine usmene književnosti, pa su ih neki skloni smatrati temeljnim odnosno oblicima zaduženim za izgradnju onih složenih, ali i prijelaznim oblicima koji stoje na razmeđu poezije i proze. Suvremena teorija književnosti bajku ubraja u jednostavne oblike. „Bajka (od glagola „bajati“: što znači vraćati, čarati: prema istoznačnom glagolu „gatati“ postoji i, danas zastarjeli, naziv „gatka“ osobita je književna vrsta u kojoj se čudesno i nadnaravno prepliće sa zbiljskim na takav način da između prirodnog i natprirodnog, stvarnog i izmišljenog, mogućeg i nemogućeg, nema pravih suprotnosti. Sklonošću prema formulaičnom načinu izražavanja te prema ponavljanjima i varijacijama istih motiva, bajka se u mnogo čemu približava poeziji, a niz njenih ostalih stilskih osobina, kao što su odsutnost psihološke karakterizacije, ustaljeni tipovi ponašanja i ustaljeni likovi, svojstvo čudasnog da nikog ne začuđuje i plaši, polarnost dobra i zla te nesputana moć želje i mašte nad stvarnošću npr., čini ju strogo određenom književnom vrstom s relativno strogo utvrđenim konvencijama izražavanja.“(Solar 2005.: 213). Promatrajući izgradnju tipičnog lika (majke) i onih koji su s njom u izravnoj vezi, uočava se odmak kod Ivane Brlić – Mažuranić. „Etika srca“ crno – bijelu tehniku ne čini konačnom. Moglo bi se reći kako postulacijom likova – kolebljivaca umeće i sivu nijansu. Oni se na koncu priklanjaju jednoj od strane (češće potizivnoj), ali i oni ranije određeni imaju mogućnost izbora, što dinamizira fabulu. „Oni pozitivni nisu nikada lišeni mogućnosti da pogriješe, a oni negativni nisu u nemogućnosti, pa i u direktnom iskušenju, da učine neko dobro.“(Skok 2007.: 11)

Uz slikovnicu, koja je svojina samo dječje književnosti, bajka je vrsta s kojom djeca najranije dolaze u dodir. Dobom bajke smatra se razdoblje između četvrte i sedme godine života, kada djeca imaju razvijenu mogućnost uživanja, vjerovanja, ali i potrebitost ponavljanja poznatoga štiva te kreiranja izmjena izvornika. Korisnost i učinci bajke na dijete

⁵ Hameršak, Marijana, Zima, Dubravka, *Uvod u dječju književnost*

podijelili su književne i pedagoške djelatnike. Protivnici ove književne vrste kao najčvršće argumente u obrani svojega negativnoga stava navode praznovjerje i nerealnost koji su suprotstavljeni stvarnim golemim znanstvenim dostignućima čime negiraju pozitivnu ulogu mašte, protive se misticizmu i religioznosti, bajku smatraju sredstvom otuđenja od materijalističkoga svijeta, a često navode i negativni utjecaj na psihološki razvoj. Zastrašujuće scene mogu kod djeteta pobuditi određene cjeloživotne strahove. Pojavom stalnih likova (kralj, kraljica, princ, princeza) dijete razvija simpatije prema monarhističkom društvenom uređenju, a istovremeno otkriva prijezir prema likovima maćeha, što može negativno djelovati na obiteljske odnose u izvanknjiževnoj zbilji.

Pozitivno poimanje bajke kao književne vrste namijenjene djeci koja može imati i širu primjenu izraženo je u umjetničkom i evolucijskom pristupu ovoj književnoj tvorevini. Zagovornici umjetničkog pristupa „...bajke tumače kao književni žanr koji dječjim čitateljima omogućuje umjetnički užitak, aktivaciju kreativne imaginacije i zaranjanje u svijet ispunjen nesvakidašnjim događajima i pustolovinama.“(Hameršak, Zima 2015.: 238) S evolucijskog stajališta: „Bettelheim bajke tumači kao prostor u kojem djeca strukturiraju i razrješuju strahove, ambivalencije i konflikte, kao priče koje govore o „teškim unutrašnjim pritiscima na način koji dijete nasvjesno shvaća, i- bez podcjenjivanja najozbiljnijih unutarnjih borbi što ih nameće odrastanje – nude primjere i privremenih i trajnih rješenja teškoća koje ga tište.“(Hameršak, Zima: 2015., 239)

Isto razmišljaju zagovornici bajke među koje možemo ubrojiti i Karol Visinko. Ona navodi: „Naravno da dijete razlikuje svijet bajke od stvarnog svijeta u tom smislu što zna da ono što je prikazano u bajci nije tu, pored nas, da možda čak nigdje i nema tih“čardaka ni na nebu ni na zemlji“, vila, vještica i životinja koje govore. Dijete, međutim, isto tako zna, ili bolje rečeno osjeća, da svijet bajke nije nikakav imaginarni dvojnik stvarnoga svijeta, nego je samo drukčije oblikovan stvarni svijet, svijet u kojem se mogu lako prepoznati osobni problemi pa je stoga čak stvarniji od onog jezika – svijeta odraslih koji dijete dostatno ne razumije.“(Visinko 2005.: 40-41) Može se reći kako dijete, doživljavajući bajku, proživljava razvoj društvenih zajednica na individualnoj razini. „Dijete, doživljavajući bajke, u malom prolazi sve ono što su narodi tisućama godina mislili o svijetu, kako su u svojoj mašti predstavljali sile koje vladaju u svijetu i odnose u društvu, što su željeli i za čim su težili.“(Crnković 1967.: 22). Među pogodnostima koje bajka može ponuditi djetetu navodi se razvoj mašte i izgradnja spoznaje o pojmu umjetničke vrijednosti, spoznaja stalne borbe

čovjeka s prirodom, izgradnja moralne osnovice svakoga pojedinca na temelju uvjerenja kako dobro uvijek pobjeđuje zlo, dok prikaz života uzornih junaka može poslužiti kao primjer pri odabiru i izgradnji vlastitih vrlina prilagođenih mjestu i vremenu razvojnoga procesa.

Iako književnici nastoje pisanom riječju izraziti sebe, svoje ideale i naziranja, ipak je moguće utvrditi zajednička obilježja pomoću kojih se bajke razlikuju od ostalih književnih vrsta. Među brojnim obilježjima nije nevažno izdvojiti motive čija je pojavnost vrlo često geografski uvjetovana, a što se može smatrati izravnom poveznicom s usmenoknjiževnim nasljeđem. Tako je i Ivana Brlić – Mažuranić u svojim bajkama upotrijebila natprirodne pomagače kakvima možemo smatrati Domaće iako nam se u toplini doma čine potpuno stvarnima, čarolije i čuda uz napomenu kako se radnja većinom razrješava u sferi spoznajnoga svijeta, prikaz ljubavnih i bračnih odnosa, najrazličitijih podviga i traganja te motiv vjernosti.

Oslanjajući se na spoznaje suvremene književne teorije, bajku shvaćamo kao jednostavan, a pripovijetku i roman kao složene književne oblike. Uz navedene, složenim književnim oblicima pripada i novela. Međutim, u dječjoj književnosti istu nije moguće razlikovati od romana, stoga se ovaj termin ne upotrebljava. Razlog je kriterij duljine. Navikli smo na činjenicu da roman znatno detaljnije razrađuje zbivanje s većim brojem likova i popratnih situacija. U dječjoj književnosti takvo razlikovanje nije moguće uočiti. Dječji su romani prekratki što je ponajprije uvjetovano mogućnošću percepcije djeteta kao recipijenta i ograničenim vremenom u kojem je sposobno zadržati punu koncentraciju na jednu radnju (čitanje s razumijevanjem). Valja ovdje napomenuti kako se u romantizmu inzistiralo na povezivanju bajke i novele.

U kontekstu proučavanja opusa Ivane Brlić – Mažuranić zanimljivo je promotriti način na koji sama autorica klasificira svoja djela. Ona *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* naziva pripoviješću, *Priče iz davnine* bajkom, a *Jašu Dalmatina* historijskom pripoviješću. Na temelju nazivlja moguće je utvrditi osnovnu razliku među djelima. Pripovijesti su temeljene na realnoj, a bajka na irealnoj osnovi. Ova crta razgraničenja nije apsolutna jer se čitanjem utvrđuje pojava elemenata koji svojom prirodom odstupaju od biti teorijskog određenja. Ako se kao osnovni kriterij određenja književne vrste uzmu likovi, onda se i *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* i *Jaša Dalmatin* mogu smatrati dječjim romanima. Osim ovoga, upotrebljavaju se i nazivi roman o djetinjstvu, roman o dječjim drušinama, roman o nesretnom djetetu. Junaci su djeca, a u središtu zbivanja iz njihovih života. Odrasli se vrlo često pojavljuju kao zlikovci što pridonosi dinamici radnje, a važno je napomenuti kako se svi pothvati moraju

prikazati u granicama mogućega. Romani Ivane Brlić – Mažuranić nude u to vrijeme nov način poimanja muško–ženskih odnosa. Upravo u *Hlapiću* uočavamo dokidanje muške dominacije i uspostavu muško–ženske suradnje što navodi na razmišljanja o spolnoj jednakosti. Sukladno dobi čitatelja, razvija se prijateljstvo kao uvod u kasniji prisniji odnos koji završava vjenčanjem. Sretan završetak još je jedna redovita odrednica bajke koju autorica prenosi u svoje romane. Pritom valja načiniti razliku i ustvrditi kako je sretan završetak u narodnim bajkama bio obavezan, a u kasnije razvijenim, umjetničkim očekivan. Međutim, književna teorija nudi i drugačije, mnogo šire mogućnosti određenja. Tako se o *Čudnovatim zgodbama šegrta Hlapića* progovara kao o pikarskom romanu⁶ (Zima, 2001.), a istu je odrednicu moguće vezati i uz *Jašu Dalmatina* jer su povijesni romani u dječjoj književnosti vrlo često vezani uz avanture. Moguće je to potkrijepiti prikazom dalekih, egzotičnih krajeva te približavanjem određenoga povijesnog trenutka na razumljiv i prikladan način. Ova edukativna namjena takvo djelo čini učiteljem naroda. Fabula je gotovo uvijek izgrađena oko povijesno provjerljive ličnosti koju se uzdiže do statusa junaka o kojem su skovane brojne legende. Ostali su likovi svedeni na razinu prepoznavanja ili epizodnih uloga bez detaljnije razrade, a autorica je u svoje ostvarenje umetnula i ljubavnu fabulu, koja međutim nije razrađena.

Razlikovanje romana i pripovijetke također je vrlo teško u dječjoj književnosti. Moguće je da vas zavaraju terminološka određenja, pa se o romanima u suvremenoj terminologiji, govori kao o pripovijestima u konetektu početka prošloga stoljeća. Marijana Hameršak i Dubravka Zima u svojem djelu *Uvod u dječju književnost* navode pojam moralističke pripovijetke. S obzirom na glavne odrednice iste, svako se djelo Ivane Brlić – Mažuranić može uvrstiti u tu kategoriju. Ona je poučna u svojoj biti, autorica se pri integraciji elemenata u cjelinu koristi shematiziranim postupcima. Kako bi se pridonijelo uvjerenosti, kontinuirano se navode primjeri kako za crnu, tako i za bijelu stranu priče najčešće u obliku ustaljenih likova koji na koncu podliježu zakonu nagrade i kazne. Naslovi i podnaslovi kao najvidljiviji elementi u funkciji su upućivanja na pouku koja se najčešće prenosi cjelinom fabule, dok je na samom kraju djela eksplicitno navedena.

Ipak, prevladava mišljenje kako u dječjoj književnosti nije moguće napraviti jasnu razdjelnicu između pripovijetke i romana, stoga se pripovijetka kao otprije shvaćena sažetija,

⁶ Uvjerjenje koje zastupa Ivo Frangeš

uža književna vrsta od romana, promatra kao nesamostalni žanr koji se tumači u sklopu romana.

MOTIV MAJČINSKE LJUBAVI

Književno djelo namijenjeno djetetu mora mu biti prilagođeno na nekoliko razina: formalnoj, sadržajnoj, misaonoj, potičući maštu. Potonji kriterij najlakše je ostvariti uvođenjem likova koji ne pripadaju stvarnome svijetu i prikazom njihovih nadnaravnih pothvata. Međutim, uz maštu važno je djetetu ponuditi odrednicu koju će smatrati bliskom. Osim svakodnevnih situacija koje i samo savladava i dječjih likova s kojima mu se najlakše poistovijetiti, lik majke svakako će ga još čvršće vezati za pojedino književno ostvarenje. Prisutnost majke u najranijoj dobi djetetova života ključna je za njegov cjelokupan razvoj kao ličnosti, a uspostava odnosa majka – dijete u književnim djelima omogućuje mu poistovjećivanje ili usporedbu vlastite i situacije koja je plod književne imaginacije.

Osim odnosa male djece i majki, Ivana Brlić – Mažuranić obradila je i postojanost majčinske ljubavi u trenutku kada njezino dijete prelazi iz mladenačke u zrelu dob, ali i predstavila svojevrzne varijacije istoga motiva kroz likove starijih ženskih osoba, najčešće baka koje za života nisu imale mogućnost osjetiti snagu i ljepotu majčinskoga poziva. Osim majki, kao suprotnost pojavljuju se i maćehe. One su ovdje samo uzgred spomenute, ali njihova pozicija u djelima neće biti detaljnije obrađena.

U svojoj *Autobiografiji* Ivana Brlić – Mažuranić navodi kako je napisana djela namijenila i sebi, odrasloj osobi. Izjavu koja se odnosi na postanak njezinih djela moguće je dvojako tumačiti. Prvenstveno, ona može biti vezana uz ranije postavljen problem o svjesnosti namjene određenoj publici još u trenutku dok je djelo u procesu nastanka. Da, autorica je svoje ostvaraje svjesno namijenila djeci. Ali, izjavu je moguće i drugačije protumačiti. Promatrano iz pozicije u kojoj motiv majčinske ljubavi zauzima središnje mjesto, možemo se pitati je li autorica oživljujući niz majki zapravo namjeravala stvoriti model odgojiteljice kojega je i sama željela slijediti? Možemo li majke u njezinim djelima promatrati kao savjetodavne modele? Svima je zajednička neizmjerana ljubav prema djetetu i posezanje za svakovrsnim nadnaravnostima kako bi istu dokazale. Ali, najpreglednije je razvoj ovoga motiva promatrati kronološki.

Lik majke pojavljuje se već u prvim književnim djelima Ivane Brlić – Mažuranić. U sklopu zbirke *Škola i praznici* objavljena je priča *Kako je gušćarica Janica dospjela u školu*.

U njoj je poniznost bake i djeda nagrađena poslanjem djevojčice kao nagrade za dugogodišnji dobar život, ali bez djeteta. Janica im je od tada svaki dan činila ljepšim, a ovdje se mora primjetiti odnos nagrade i kazne na metaforičkoj razini. Strogi gospodar ostao je bez najvrijednije gušćarice, a vjera u Boga baki i djedu podarila je najveću sreću u obliku dugo željene djevojčice. Osim osnovnoga motiva možemo tako pratiti i stalnost prisutnosti duha kršćanstva i Boga koji će vjernike i njihovu strpljivost uvijek nagraditi.

Ipak, službenim početkom razvoja majčinskoga lika u opusu Ivane Brlić-Mažuranić može se smatrati majstorica iz *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića*. Razlog tome vjerojatno je i činjenica kako ranija ostvarenja nisu podrobnije proučavana, pa je prvi hrvatski dječji roman zauzeo mnogo upečatljivije mjesto. Majstorica je osoba koja je zajedno sa suprugom (majstom Mrkonjom) pretrpjela gubitak voljene djevojčice Marice. Nemila je situacija polarizirala supružnike. Odnos prema šegrtu Hlapiću to najjasnije potvrđuje. Majstor se neprestano iskaljuje na njemu, dok majstorica kao da onu ljubav koju nije uspjela pokloniti kćeri iskazuje Hlapiću. „Uz to, nju je zajednička nesreća zbog otete djevojčice oplemenila, učinila još boljom, punom razumijevanja, sažaljenja, pa je prototip svih onih majki koje će se pojaviti u Pričama iz davnine koje etikom svoga srca kroče kroz život i predstavljaju njegovu izuzetnu vrijednost.“ (Skok 2007.: 65) Simbolično je ovdje primjetiti odrednicu koja pri samom upoznavanju povezuje Gita i Hlapića. Oni su siročad. Iako se ovakvo određenje iz suvremene perspektive promatra u materijalističkom kontekstu, zapravo se aludira na činjenicu kako oboje odrastaju bez roditelja i obitelji zbog čega im je onemogućena spoznaja postojanosti obiteljskoga gnijezda. No, Hlapić hvali majstoricu i svjestan je količine i snage ljubavi koju gaji prema njemu. Gita tada poželi da Hlapićeva majstorica bude i njezina majka, što se zbog bajkovite strukture u konačnici i ostvari. Ako se prihvati činjenica da svakoga pojedinca oblikuje niz životnih situacija u kojima se zatekne, zapravo je šteta što roman završava konstatacijom kako su se Gita i Hlapić vjenčali i imali četvero djece. Upoznati s njihovim razvojnim procesom svakako bismo željeli promatrati kako se on odrazio na njihovu roditeljsku ulogu i koje su vrijednosti prenijeli svojoj djeci.

Osam priča koje čine cjelinu pod nazivom *Priče iz davnine* s obzirom na temu rada moguće je podijeliti u tri kategorije. Priče u kojima se pojavljuje lik majke, priče u kojima se pojavljuje varijacija lika majke i one u kojima majčinski lik nije zastupljen. Prvoj skupini pripadaju *Ribar Palunko i njegova žena*, *Šuma Striborova*, *Bratac Jaglenac i sestra Rutvica*, dok je mjesto *Regoča* u ovoj skupini vrlo labilno jer se kroz Kosjenkino biserje pojavljuje

majčin duh. *Sunce djever i Neva Nevičica* predstavlja majku u neočekivanom svjetlu zle, novcima zaslijepljene žene kojom je autorica napravila odmak od ustaljene percepcije majčinskoga lika. Pojavu zle maćehe pratimo u *Jagoru*, dok u priči *Kako je Potjeh tražio istinu* snagu majčinske ljubavi možemo promatrati kroz lik djeda Vjesta, ali time zapravo odričemo mogućnost muškarcima da prema svojim bližnjima iskazuju najdublje osjećaje. Stoga potnja priča neće biti u središtu zanimanja ovoga rada.

Površno čitanje zbirke svakoga će navesti na zaključak kako je majčinska ljubav najdojmljivije izražena u *Šumi Striborovo*. Ona je izgrađena na nekoliko razina, napose djelatnoj i misaonoj. Bakino životno iskustvo omogućilo joj je da već na samom početku posumnja u ispravnost sinovljevog izbora. Njezina sumnja dodatno je produbljena nizom teških zadataka koje joj je snaha počela nametati u vlastitoj kući. „Bila je tamo litica visoka do oblaka, te snaha zapovjedi jednog dana starici, neka joj donese snijega sa vrha litice, da se umije.“ (Brlić – Mažuranić 1978.: 76) Dva su uzroka zbog kojih je baka izdržala sva iskušenja: ljubav prema sinu i pouzdanje u Boga. Oba su nadnaravna i ne pripadaju spoznatljivom, materijalnom svijetu, ali iako iste prirode, čak je moguće ustvrditi kako prvi dominira nad drugim. U trenutku najvećih patnji, na vrhu litice, na sredini zaleđenog jezera, baka odustaje od vapaja koji joj se otimao s usana ravno k Bogu, kako ni njemu, ali ni samoj sebi ne bi priznala koliko joj je sin grešan. Ljubila ga je bez obzira na njegovu zaslijepljenost, i to je možda i veći dokaz ljubavi od onoga kada se na samom kraju odriče povratka u vlastito selo „... jer je baki bila draža njezina nevolja, nego sva sreća ovoga svijeta.“ (Brlić – Mažuranić 1978.: 86) Rodni kraj entitet je koji svakoga izgrađuje kao osobu, kojega zauvijek nosimo u sebi bez obzira gdje se nalazili. Njegovi običaji dijelovi su naše duše, a slike djetinjstva vječna duševna hrana. Baka se, odbivši Striborovu ponudu, odrekla jednog dijela sebe, ali zadržala onaj drugi, dominantniji, bez kojega uistinu ne bi mogla živjeti. Stoga se sintagma „poema majčinske ljubavi“ iz idućega navoda čini posve prikladnim opisom koji u samo tri riječi sažima bit ove izrazom kratke, ali jačinom poruke snažne priče: „Među likovima majki najimpresivniji, najreljefniji i najmonumentalniji je lik iz „Šume Striborove“. U ovoj poemi majčinskoj ljubavi autorica je majku predočila kao brižnu čuvaricu domaćeg ognjišta, no i kao ženu koja je u stanju podnijeti sva iskušenja, trpnju, patnju i bol kako bi sačuvala sina. Ne čini to iz klasične ljubomore prema zloj snahi, nego iz majčinskoga osjećaja i saznanja da je sin postao žrtvom zla oličenog u toj ženi. Ova strpljiva, razumna i vidovita žena, koju ni nesreća sa sinom ne može uništiti u vitalitetu njezine prirode (u stanju je čak zaigrati kolo s Domaćima!) u dramatičnoj sceni izbora mladosti, kao zamamnog zova i težnje

svakog ljudskog bića, i života sa sinom dubinom svoga majčinskog poriva opredjeljuje se za ovo drugo. U njezinu liku i primjeru autorica je manifestirala snagu majčinstva koje je svojom veličinom u stanju pobijediti, ne samo ovozemaljske, nego i izvanzemaljske sile.“(Skok 2007.: 112) Iako pobjeđuje izvanzemaljske sile, majka je ipak neodvojivo povezana s domom, kućnim ognjištem kao simbolom obiteljskoga zajedništva. Prisutnost oca koja bi većini taj obiteljski prizor učinila cjelokupnim, nadomještena je u priči o ribaru Palunku i njegovoj ženi. Majčinska ljubav ondje se može promatrati u dvama različitim odnosima. Prvi je od njih odnos Palunkove žene i njihova sina Vlatka. Prvotno, ona je brižna odgojiteljica, pjestinja, kako bi se izrazila sama Ivana Brlić – Mažuranić. Ljubav koju razdjeljuje i sinu i suprugu, najviše dolazi do izražaja u trenutku nestanka maloga Vlatka. Snaga majčinstva ovdje je dočarana silinom šoka od kojega je žena zanijemila i u tišini provodila tužne dane. Može se u tome promatrati činjenica kako bez dječjeg smijeha, plača, igre i vriske nema zvukova na koje se majke osjećaju pozvanima odgovoriti. Svaki njen glas u takvoj situaciji postaje suvišan, a Bog će molitve čuti i putem njezinih misli. Drugi je odnos koji usamljena žena uspostavlja s vlastitom, tada već pokojnom majkom. On ponovno potvrđuje kako je takav odnos ponajprije nadnaravan, a tek potom može biti savjetodavan, ponekad prijekoran. Irealno je to što žena uspostavlja odnos s majkom koja joj se prikazuje u obliku košute, a neočekivanima se čini sva gomila savjeta kojom majka obogaćuje kćer pomažući joj pronaći put do voljenoga čovjeka. Ovdje je prvotno uspostavljeni odnos majke i sina morao ustupiti mjesto relaciji majke i kćeri kako bi bilo moguće ostvariti željeni cilj. Majčinstvo, složit će se mnogi, ovdje nije u prvom planu, već ljubav prema suprugu. Ali majčinska ljubav ovdje je posebno izražena jer se pojavljuje u situaciji gdje ju ne bi svatko očekivao. Ako vas napusti suprug zbog potrage za bogatstvom i srećom ili zbog bilo koje ine vlastite ludosti, iz današnje je perspektive očekivano kako će vam majka pružiti potporu da ga nikada više ne pronađete, odnosno da daleko od njega otkrijete vlastitu sreću. Stoga postupak majke – košute iznenađuje. Njezini nadnaravni zaključci, a potom i ispravnost ženinog životnog puta nagrađeni su pronalaskom supruga. To je vjerna žena, domišljata i odlučna u čiju se čast pjeva i pjesma⁷, ali ipak ostaje veliko pitanje. Kako bi ostvarila vlastiti naum iskoristila je snagu majčinske ljubavi. U tome je trenutku već i sama bila majka. Kako je moguće da se uspjela suzdržati vidjevši sina i privrženost suprugu staviti na prvo mjesto pritom znajući da ju je on iznevjerio, a potisnuti osjećaje prema sinu koji ju nije svojevolumno napustio? U konačnici je očekivani sretan završetak povezao sve članove obitelji u još čvršću

⁷ „Čudo ludo Palunko,/Na dno mora propao./Ljutog jada dopao./Sini, sini, zorice,/Evo nove srećice;/Da je triput potopljena,/Izbavi je vjerna žena.“, (Brlić – Mažuranić 1978.: 49)

zajednicu, ali takva se okolnost pripisuje u bajkama očekivanom sretnom završetku, koji nije nužan u izvanknjiževnoj zbilji.

Bratac Jaglenac i sestra Rutvica ispunjeni su uzdanjem u Boga što se ogleda u uporabi kršćanskih motiva. Najupečatljiviji su zapravo provodni motivi priče, zlatni pojas i zlatni križić na crvenoj vrpici. To je poveznica između djece – siročadi i preminule majke. Djeca su toliko ljubila to majčino znamenje da su vjerovala kako su i nakon smrti ostala povezana s njom. Intrinzična veza i pouzdanje u Boga ono je što im je ostalo od majke i dalo snagu da izdrže najteže prepreke. Te su prepreke nesavladive i mnogim odraslima jer su nadnaravne (otrovne jagode npr), ali djeca ih savladavaju neiskvarenošću vlastitog srca. Pa i kneginja koja se pojavljuje u priči, djeluje podjednako u javnoj i privatnoj sferi života. U prvoj je vladarica, a u drugoj majka koja u životnoj ispravosti želi odgojiti sina – junaka. Iako se prema Reljinim postupcima može zaključiti kako nije uspjela, njegovo preobraćenje uvjerava u suprotno, a način na koji je oblikovan završetak priče, može se smatrati nagradom za čitatelje i likove. I doista, kneginja je ponovno mogla obnašati majčinsku dužnost, a djeca su od siročadi uzdignuta do plemića. Ali ne samo na materijalnoj, već i na duhovnoj razini. Jer prisutnost roditelja pravo je bogatstvo, a što najbolje znaju samo oni koji su jednom uživali njihovu ljubav, a onda naglo ostali bez nje. Izravno je ovdje moguće nadovezati priču *Regoč* i lik male vile Kosjenke. Ona je čuvala vrećicu biserja kao majčin dar, jednako kao što su bratac Jaglenac i sestra Rutvica baštinili zlatni pojas i zlatni križić na crvenoj vrpici. Međutim, moguće je utvrditi razliku u poimanju majčinoga nasljeđa. Rutvica i Jaglenac čuvali su uspomenu na majku prebrodivši sva zamamna iskušenja i sačuvavši baštinjeno znamenje. Kosjenka je voljela majku, ali i igru, razbibrigu, ljubila je djetinju bezbrižnost. Stoga ona rasipa biserte na zemaljske, trenutne užitke i vjerojatno smatra kako se majka ne bi ljutila na nju. Roditeljima je na prvom mjestu sreća njihove djece, pa bi stoga Kosjenkina majka jednako uživala u igri svoje djevojčice, ali ono što razlikuje djecu i odrasle životno je iskustvo. Čak i u vilinskom svijetu, dokazuje Kosjenka, potrebno je prijeći razvojni put. Uz majku bi joj bilo lakše jer bi imala osobu koja će ju upozoriti na moguće nadolazeće nevolje. Ovako, Kosjenka nevolje nije poznavala, a svijet je mogla sagledati samo iz svoje, dječje perspektive. Čitajući ponovno bajke Ivane Brlić – Mažuranić s vremenskim odmakom od desetak godina i sama uviđam kako sam na sasvim drugačiji način iščekivala događaje u djelu onda i sada, kako su me sada morila predpitanja kojih ranije nisam bila ni svjesna. No, bajka je napisana upravo onakva kakva jest i stoga nema smisla raspravljati o tome kako bi Kosjenka postupila da je bila odraslija. Djeca upijaju kao spužvice može se često čuti, ali odrasli uče cijeloga

života. Tako je iz situacije u kojoj se zatekla, i Kosjenka sigurno izvukla životnu pouku. Djecu ne treba osuđivati i prosuditi kako su Jaglenac i Rutvica bili pronicljiviji od Kosjenke. Svatko od njih životnu je lekciju naučio na svoj način, mnogo teže od nas kojima su na životnom putu roditelji bili vjerni suputnici.

Lutonjica Toporko i devet župančića životnom dobi i željom likova uspostavlja vezu sa znatno kraćom pričom o gušćarici Janici. Pobožni baka i djed i ovdje nisu mogli imati djece, pa su grabov panjić odnijehali kao dijete i dobili sina. Kako je od tog grabića trebao biti izdjeljan držač sjekire (toporište), prozvaše ga Toporkom, a zbog karakterne sklonosti stalnoj skitnji po šumi i ljubavi koju je iskazivao prema prirodi, baka ga je prozvala i Lutonjicom. Baka u ulozi majke, primjećujemo, čest je motiv Ivane Brlić – Mažuranić. Iz toga izvodimo dva zaključka. Prvi nas uči kako uzoran život na kraju svakome donese nagradu u ponekad neočekivanom, ali željenom obliku. Drugi je zaključak vezan uz karakterizaciju likova. Autorica nastavlja s tada već ustaljenim postupkom kojega je djelom *Zvonar crkve Notre Dame* uveo još Victor Hugo. Do tada je naime bilo očekivano kako će vanjska ljepota likova pratiti i njihov unutarnji život, postupke, razmišljanja i ideale. Spomenuto djelo francuskog autora dokida takvu tradiciju i navodi na zaključak kako vanjšina (izgled) ne mora nužno odgovarati karakteru pojedinca. Tako i „hrvatski Andersen“ uz već ostarjele, fizički klonule likove baka veže najtoplije, najdublje osjećaje – majčinsku ljubav i privrženost. Ako je sama autorica kroz majčinstvo uspjela povezati dužnost i ideal, onda možemo ustvrditi kako su njezine majke kršćansku poniznost smatrale dužnošću koja je rezultirala ostvarenjem ideala. I baka iz lutonjice Toporka prelazi nadnaravne zapreke kako bi pomogla svome mezimcu. „Oblak pravcem k baki – a kad ono već uz klen strгнуo, a baka ti pruži onu šubaricu, koliko joj ruka seže. Uhvati se hitar Toporko za šubaricu, trgnulo se deset oblačića unatraške, kao da je jedan; unatraške, pa onda s vjetrom, da će unaprijed. Ali čvrsto drži baka, još čvršće Toporko, a najčvršće šubara među njima. Čas il dva baka se s vjetrom konobala, al u bake srce ne popušta. Trgnu ona k sebi, što joj snaga daje. Kano da je čudo oblak savladao, osjetio oblak odjedared težinu od djece, poletio dolje prema travi i povukao za sobom i šubaru i baku.“(Brlić – Mažuranić 1978.: 155-156) Po raspletu navedenih priča zaključujemo kako je pravda dostižna, iako nas njihovi zapleti uče kako zlo postoji ali ne prevladava, a navedeni likovi majki kako bez straha pred životom treba slijediti svoj put. I iako je idući citat svojim postankom vezan uz *Šumu Striborovu*, zapravo je primjenjiv na sve majke koje je oblikovala Ivana Brlić – Mažuranić. „Ta je majka u svakom času i u svakom svom postupku i nositelj jednog etičkog kodeksa i simbol doma i domovine, i majka, i žena – lik koji živi punim

vlastitim životom.“(Crnković, Težak 2002.: 272) Živjeti punim vlastitim životom znači izgraditi vlastiti svijet u kojem je dijete i ljubav prema njemu najveći ideal, a svaki trenutak iskušenja pogodna situacija za dokazivanje kako je kršćanski duh dovoljno snažan da bezbrojne molitve usliša u najpotrebnijem trenutku i nemoguće učini mogućim.

Sunce djever i Neva Nevičica i Jagor predstavljaju majčinski lik u drugačijem svijetlu. Majka Neve Nevičice teži za osobnim profitom, iskvarena je materijalizmom kao i njezin suprug, te stoji u opreci prema moralno ispravnoj kćeri čistoga srca. Uspjehe Neve Nevičice koje polučuje zbog vlastite čestitosti ne može podnijeti i iako na koncu nije poznato kako roditelji završavaju, prema načelu nagrade i kazne trebala je i njih spaliti snaga sunčeve svjetlosti. Zašto to u djelu nije eksplicitno navedeno nije poznato, ali je moguće ponuditi nekoliko odgovora koji, jasno, ne moraju odgovarati istini, ako se uopće može govoriti o tom entitetu. Likovi roditelja samo su epizodni te se pojavljuju na samom početku kako bi najavili glavni sukob u djelu. Sukob između materijalnog i nematerijalnog svijeta kasnije se prikazuje pomoću drugih likova i situacija te se oni više ne navode. Sljedeći razlog mogao bi biti taj što bi propast roditelja od snage sunčeve svjetlosti možda ipak bila predramatična, suviše strašna za dječje čitatelje. Ovo se pak ne čini dovoljno uvjerljivim, jer u svakoj priči je pravda skrojena prema načelu nagrade i kazne, a smrt roditelja čak eksplicitno navedena (*Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica*). U skladu bi s cjelokupnim opusom bilo da je autorica roditelje Neve Nevičice prikazala kao likove kolebljivaca koji u konačnici odobravaju sreću vlastite kćeri i tako definitivno prelaze na stranu dobra. Ali ni to nije učinjeno. Stoga metaforički i Nevu Nevičicu možemo promatrati kao siroče. Jer, iako su joj roditelji bili na životu nisu je oplemenili vrijednostima od životne važnosti, već je jedino snagom vlastite duše odabrala pravi put na kojem ju je slijedilo niz dobronamjernih saveznika, a njezina čestitost u konačnici bila nagrađena iskrenom ljubavlju Oleha bana.

Posljednja priča koja obrađuje motiv majčinske ljubavi jest *U vilinskim dvorima*. Po mnogočemu to je ostvarenje moguće analizirati uspoređujući ga sa *Šumom Striborovom*, pa je stoga osim sličnosti potrebno utvrditi razlike među njima. Sin iz *Šume Striborove* je naivan, jednako kao i Tomica. No, potonji je oduvijek bio pustolov, možda vrlo sličan Lutonjici Toporku, a šuma je za njega bila jednako vrijedna kao što je poniznom vjerniku raj. Ondje je pronalazio hranu svojoj mašti, a majku dugo zabavljao lijepo oblikovanim fantastičnim pričama. U usporedbi s njime, sin iz *Šume Striborove* čini se mnogo običnijim, svakodnevnijim. No, neovisno o tome, obojica su podlegla nadnaravnim čarolijama. I dok je

nakon susreta sa zmijom – djevojkom sin iz *Šume Striborove* odmah zaboravio sve što je majka učinila za njega, Tomica u početku još vrlo neodređeno čuje majčin glas koji vapi za njegovim povratkom. No, prebivajući u vilinskim dvorima on je postajao sve tišim, dok se u konačnici nije posve izgubio. Prepreke koje su majke savladavale kako bi povratile ljubav svojih sinova spadaju u sferu fantastičnih pothvata, ali detaljnost opisa nije jednaka. Bakine nevolje u *Šumi Striborovoj* mnogo su detaljnije i dramatičnije iznesene. Tomina majka Jela tehnikom *in medias res* nađe se u vilinskim dvorima. „Valjda je dugo dugo vremena prošlo i najednom – stvori se u vilinim dvorima žena, blijeda, zaplakana, izmučena!“ (Brlić – Mažuranić 2007.: 78) Iz opisa je vidljiv samo rezultat dugotrajnih patnji koji povezuje ove dvije majke. Uz to, bliskima ih čini i činjenica kako su snagom vlastite ljubavi prema sinovima uspjele odagnati nadnaravne magične sile: jedna majka čitavu šumu Striborovu i sve što je u njoj prebivalo, a druga (Jela) od svih divota s kojima se susrela u vilinskim dvorima kao uspomenu na sina željela je ponijeti upravo ružicu koja je bila zataknuta u njegovoj plavoj kosi. Dražesnost ružice vjerojatno bi ju podsjećala na Tominu plahost i neiskvarenost prije negoli su ga vile začarale. Majčinska ljubav uvijek pribjegava tome da vlastitu djecu prikazuje u najboljem svijetlu, pa čak i onda kada to ne zaslužuju. Može li se i u tom izboru između redaka otkriti Božja prisutnost i navođenje majke na najispraviniji od svih postupaka? Već i samim time što ni jedna ni druga nisu odustajale od svojih sinova, od težnje da ih vrate na ispravan životni put odrednica je koju valja nagraditi, a ustrajnost element koji svakim danom osnažuje ljubav koju prema sinovima osjećaju svim svojim srcem. To je srce u konačnici uspjelo povratiti voljene sinove i izbrisati sve čarolije. Jer, mladež je slijepa i uglavnom čaroliju vezuje uz nadnaravna područja ni ne shvaćajući da oni koji ih okružuju (majke, roditelji) u svoj svojoj svakodnevnosti gaje nadnaravnu snagu i čaroliju roditeljske ljubavi.

Tomina majka Jela jedina je majka u opusu Ivane Brlić – Mažuranić koja nosi vlastito ime. Ostale su lišene te odrednice. Nije li onda neispravan raniji navod kako svaka od njih živi „punim vlastitim životom“? (Crnković, Težak D. 2002.: 272) Nećemo se sada baviti latinskim poslovicama i utvrđivati ispravnost navoda *Nomen est omen*, ali ako je tome uistinu tako sve bi majke vjerojatno nosile cvjetna ili voćna imena. Istina jest kako im je autorica time uskratila važan dio identiteta, ali ga je uspješno nadomjestila snagom ljubavi prema vlastitoj djeci koju je uz njih vezala. Stoga je to, majčinsko određenje puno važnije, i mnogo detaljnije određuje svaki ženski lik od samog imena. Osim majčinske dužnosti u njihovom je prikazu naglašena povezanost s domom, najeksplicitnije u *Šumi Striborovoj* gdje se majku može poistovijetiti s čuvaricom kućnoga ognjišta. Održavanje vatre na njemu samo je simbol

održavanja obiteljskoga zajedništva i štovanje istog kao jednog od ideala. Ovakvo razmišljanje najbolje oprimjeruje Palunkova žena koja i u danima suprugova izbivanja, neumorno priprema večeru i redi sirotinjsku kolibicu jednakim marom kao da je suprug uz nju. Konceptijom svojih djela Ivana Brlić – Mažuranić zapravo je stvorila neraskidivi motivski lanac. Majke su, već samim svojim nazivom povezane s djecom, potom kućnim ognjištem, ali i sa Svevišnjim. Duh kršćanstva osjeća se u stvaralaštvu Ivane Brlić – Mažuranić ponekad eksplicitno, ponekad ga je potrebno pronalaziti primjenom tehnike čitanja između redaka. Upravo je to navelo Stjepka Težaka da *Priče iz davnine* razvrsta na one koje pripadaju drevnom slavenskom poganskom vremenu i razlikuje ih od priča slavenskog kršćanskog vremena. Kao glavni razlikovni kriteriji spominje se izravno zazivanje Božjega imena. Vapaji koji se, njemu Jednome, upućuju za spas i pomoć, stoje u opreci prema nizu mitoloških, pseudomitoloških bića i motiva preuzetih iz slavenske mitologije. Saznanja o njoj, kako sama navodi pružilo joj je djelo Aleksandra Nikolaeviča Afanasjeva *Poetičeskie vozrenija slavjan na prirodu*, a kasniji istraživači nagađaju kako je poznavala i ostvarenje Natka Nodila *Religija Srba i Hrvata na glavnoj osnovi pjesama, priča i govora narodnog*. Ovakav navod mogao bi potkrijepiti preuzimanje imena likova iz općeslavenske mitologije i hrvatske narodne tradicije. Upravo je od spomenutog Afanasjeva preuzela i preoblikovala pojedine antroponime i toponime kao što su : Svarožić i Stribor u *Potjehu*, Zora – djevojka i Kralj Morski u *Ribaru Palunku*, Domaći iz *Šume Striborove*. Oni se mogu povezati s vjerovanjem u duhove – čuvare kućnoga ognjišta, a čije prve tragove nalazimo još u antičkoj mitologiji. Djed Neumijka pojavljuje se u *Lutonjici Toporku i devet župančića*, a baba Poludnica i Bagan u priči o *Jagoru*, dok je Kitež – planina (izvorno ruski grad) vezana uz priču o Jaglencu i Rutvici. Suženjem slavenskoga mitološkoga područja, iz hrvatske je usmene tradicije preuzet lik Malika Tintilinića, Regoča i kraljevića Relje, kojega pojedine predaje svrstavaju uz bok kraljeviću Marku, ponekad ga čak predstavljajući kao snažnijega. Svime gore navedenim potvrđeno je svjedočanstvo autorice kako je elemente za izgradnju djela preuzimala iz dostupnih joj izvora, ali potom od njih stvarala jedinstvene kombinacije oblikujući ih u zaokruženu cjelinu.

Osim u književnim djelima, o motivu majke, majčinstva i majčinske ljubavi, Ivana Brlić – Mažuranić često je pisala i u obliku eseja, rasprava i predavanja. Njezina razmišljanja ostala su sačuvana i u djelu *Radosna majka, dobra pjestinja* iz 1924. godine, koje mi međutim, nije bilo dostupno, a zasigurno bi povećalo kvalitetu rada jer se već samim

naslovom izravno dotiče njegove glavne teme. Ipak, među brojnim esejima i predavanjima ističu se dva koja je potrebno detaljnije analizirati u kontekstu ovoga uratka.

Predavanje pod nazivom *Mir u duši* Ivana Brlić – Mažuranić održala je u Slavonskom Brodu na Dan mira 11. studenog 1929. godine. Izravno se rad odnosio na moguće načine normalizacije života u kaosu prouzročenom za vrijeme i nakon Prvoga svjetskoga rata. Iako autorica iznosi niz savjeta, za vrijeme čitanja stječe se dojam kao da je sve te retke ponajprije pisala sebi. Predavanje je trebalo barem pridonijeti uspostavi mira na razini gradske zajednice, ali kako očekivati nešto više kada ga ni sama autorica nije uspijevala uspostaviti na individualnoj razini? Kada pojedinac uživa ugled, vjerujete njegovim riječima, ali ako dublje poznajete njegovu situaciju, zapitat ćete se kako je moguće da upravo on upućivački pripovijeda drugima, a netko bi trebao uputiti njega? Sveopći dojam ipak ne umanjuje snagu majčinstva koja je poetski iznesena na primjeru plahe ptičice - čuvarice gnijezda i svojih mladih, odnosno doma i djece. „Što joj daje snage i mira da pjeva, dok se nad njom križaju smrtonosna zrna, koje ona nedvojbeno i čuje i vidi, a od kojih je i ono najmanje još uvijek veće od njezinog srdašca? –Osjećaj, da je ovdje njezina dužnost, nemogućnost da tu dužnost ostavi, i smirenost, koja dolazi uvijek, kad se jednom cilju potpuno posvetimo – evo, to je sva tajna njezina. Siva će ptičica ostati tu, bilo što bilo, i pjevat će jutrom i večerom svoju pjesmu jer to njezinim mališima treba, kao što im treba ona hrana iz kljuna materina. Eto: ono što zovemo čuvstvom dužnosti dalo je smjer, jakost i spokoj ovom sitnom srdašcu.“(Protrka – Štimac 2013.: 103) Dužnost je dakle, prema mišljenju autorice, poput konopca koji vas veže. Ponekad to može biti pozitivno jer u ovom slučaju daje vam snagu da ustrajate i budete jači nego što ste mislili da je to moguće. Ali, dužnost ostanka bila je autorici nametnuta već sa osamnaest godina kada je poput mirnodopske ptice još željela letjeti visoko, visoko, raširenih krila. Dužnost ostanka uz obitelj i brojnu djecu ispunila je, a otpočinjanje spisateljske karijere protumačila kao nagradu zbog izvršene dužnosti. I ona je svoju djecu odnjihavala u danima ratnog vihora, a osim mlijeka hranila ih lijepom književnošću, vlastitom i onom svojih uzora, književnika kojima se divila. Pa i onda kada su njezini ptići polako, jedan po jedan, napuštali obiteljsko gnijezdo, tugu koju je trpjela ublažilo je rođenje najmlađe kćeri Nedjeljke koje joj je omogućilo ispunjenost osjećajem majčinske dužnosti gotovo do kraja života.

Majčinska dužnost prema shvaćanju Ivane Brlić – Mažuranić nije vezana samo uz privatnu sferu djelovanja ženskih osoba. O tome jasno progovara u eseju pod nazivom *Majka i socijalna skrb*.

Sva su „ženska“ zanimanja usmjerena k humanosti, zbližavanju s drugima, poimanju najdubljih osjećaja i upućivanju na ispravne životne putove. „Eto polja na kojem žena najdublje i najprirodnije zahvaća samu sebe, bogomdanim načinom, u socijalnu skrb. Žena kao majka, kao učiteljica i nastavnica, kao liječnica, kao njegovateljica, kao savjetnica i dobrotvorka. Ona, koja se svuda, u svim svojim zvanjima približuje toliko duši čovjeka da se pred njenom iskonskom i neodoljivom toplinom otvaraju sami od sebe tajni pretinci duše. Ona nije ispovjednik svoje djece, svojih učenika, svojih patnika i bolesnika, ona umije da se pretvori u jedan dio njihove duše i da ostane u njima kao što ostaje u duši vjera ili nada. U duši djeteta u kojoj se ovako nastanila mati ili učiteljica, u toj duši ona lično bježi sa svim zlom i sa svim porocima koji nasrću na mladu dušu. Ona prepoznaje zla nagnuća prije negoli su niknula, a njeguje dobra svojstva prije negoli su zamjetna. Ona, potpuno udubljena u taj sveti posao, pretače nepojmljivim putevima sva svoja prekaljena čuvstva u dušu djeteta.“(Protrka – Štimac 2013.: 178) Doista, pomnijim čitanjem moguće je utvrditi niz nadnaravnih sposobnosti koje autorica pripisuje majkama. Prvenstveno, širi taj opseg dužnosti i na javnu sferu ističući njihovu korisnost i intrinzičnost ovozemaljskog majčinskog poziva uzdiže do religiozne nepoznatljivosti. Ako ondje gdje prestaje razum počinje vjera, onda ondje gdje prestaje ograničenost počinje majčinstvo jer: „Ona podržava ono što se čini neodrživo, ona se domišlja spasu tamo gdje je sve beznadno, ona vidi i nalazi izlaz kojega osim nje nitko ne zapaža.“. (Protrka – Štimac 2013.: 174-175)

U središtu su rada dužnosti i ideali. Osim spisateljstva, a kako je ranije navedeno, autorica je od najranijih dana ljubila domovinu. „Ivana Brlić – Mažuranić ljubi djecu kao prava mati, a Domovinu kao pravo dijete.“(Zima 2001.: 222) Stoga je raznovrsne hrvatske krajolike moguće prepoznavati u svoj njihovoj ljepoti i promjenjivosti godišnjih doba. Jedino je *Šuma Striborova* zimska priča, dok su sve ostale smještene u proljetni ili ljetni ambijent. Buđenje prirode i vrhunac njezinoga vitaliteta karakteristični za to razdoblje ponovno se mogu simbolično promatrati. Jednako kao što priroda oživi puninom svojih plodova, boja i mirisa, tako je i autorica oživjela novim životom, spoznatljivim u stvarnosti, a temeljenim na nutarnjoj podlozi želje za nepreglednostima spisateljskih sfera. Pa i *Šuma Striborova*, iako zimska, nije najhladnija, nego zapravo vrlo topla priča napisana spisateljskim perom u obiteljskom duhu. Time je povezala sva tri ideala, pa zaključujemo: „Čin žene – majke koja svoje pomlađivanje žrtvuje brizi za sina karakteristika je ove zemlje i ovog naroda.“.(Težak S., Težak D. 1997: 113.)

ZAKLJUČAK

Opus Ivane Brlić – Mažuranić nije opsežan. Unatoč tome, nudi brojne mogućnosti istraživanja i dolaženja do novih spoznaja. U radu je promatran motiv majčinske ljubavi u kontekstu (ne)mogućnosti povezivanja spisateljskog ideala i toga životnoga poziva.

Postulacijom majčinskih likova pružila je odgojni model sebi i brojnim drugim majkama. Stoga se njezina djela ne mogu promatrati samo u kontekstu dječje književnosti. Obuhvatnost razina na kojima je motiv prikazan nadržava granice dječje književnosti, ali ne negira njezino postojanje. Jednostavnim izrazom i dubinom poruke autorica je likove svojih majki približila dječjim čitateljima, dok oni odrasli u njima zaista mogu prepoznati savjetodavne modele. Te su majke ponajprije vođene etikom svoga srca što se ne može u potpunosti poistovjetiti s primjenom psihološke karakterizacije. Iako taj termin ne postoji u službenom nazivlju, moglo bi se reći kako je pri njihovom oblikovanju autorica primijenila emocionalnu karakterizaciju. Ovaj postupak dominira nad svima ostalima. Vanjski izgled, imenovanje, uspostava odnosa s drugim likovima, sve je to postavljeno u drugi plan tek usputnim navođenjem ili čak potpunim izostankom. Uspješnost pri povezivanju dužnosti i ideala moguće je pratiti na dvjema razinama. Prva je analitički ostvarljiva, a odnosi se na činjenicu kako se Ivana Brlić – Mažuranić željela obratiti svoj djeci kao majka i kroz to ostvariti književničku slavu. Brojnost izdanja njezine ostavštine, ugled koji uživa na području književne kritike i uvrštenost njezinih djela na lektirne popise u osnovnoj školi dokaz su kako je u tome uspjela. Druga razina znatno je zahtjevnija i danas ju više nije moguće analizirati. Trebalo je, naime, čitajući djela, utvrditi sve te vrline koje majka ima dužnost prenijeti djetetu, a potom u izravnom razgovoru s njezinom djecom utvrditi jesu li te vrline primljene u roditeljskom domu pronosili kroz život kao svestremenske vrijednosti. Promatrano iz perspektive same Ivane Brlić – Mažuranić čini se kako nije ostvarila život kakvoga je željela. Može li se ona smatrati primjerom umjetnice (još jedne u nizu) koja je živjela u stalnom nesrazmjeru između stvarnog i vlastitog svijeta? Moguće je razmišljati i na takav način. Romantizam i razdoblje moderne u kojem je živjela po poimanju umjetničke biti vrlo su slični. Razlika je samo u tome što su romantičari slijepo tražili poveznicu koja će ujediniti dva puta – put umjetnosti i put stvarnosti. Umjetnici moderne bili su svjesni kako ta poveznica ne postoji. Nepostojanje, nemogućnost, neostvarenje nagnali su Ivanu Brlić – Mažuranić na prijevremno skončanje života. Nagađanja o tome bi li dulji život urodio plodonosnijim spisateljskim opusom u ovom su kontekstu sasvim suvišna.

Djela hrvatske autorice za djecu obiluju motivima, likovima, situacijama, odnosima i postupcima književnoga oblikovanja koji su pogodni za analizu. O njezinom je liku i djelu napisan zadovoljavajući broj stručne literature koja pomaže pri istraživačkom procesu, ali Vam zapravo sama autorica otvara nova pitanja koja traže Vaš odgovor. Ljepota književnosti, kao uostalom i svake umjetnosti, jest u tome kako ne postoje točni i netočni odgovori. Svaka je konstatacija plod utiska kojega je djelo ostavilo na Vašu osobu, te stoga ne podliježe ograničenosti gore navednih entiteta.

Iz perspektive vlastitoga uratka, kao logična sljedeća stepenica na putu do cilja, to jest još detaljnijeg upoznavanja autoričinih životnih naziranja iznesenih u obliku književnih djela, rasprava i eseja, nameće mi se analiza očinskoga odnosa prema djeci, a kojega je također moguće pratiti u opusu Ivane Brlić – Mažuranić. Obitelj kao temelj neprestano se nameće kao provodni motiv njezina života. Stoga bih se nakon detaljnijeg upoznavanja s njezinom i ličnošću njezinoga djeda Ivana Mažuranića (ostvarenog u obliku seminarskoga rada iz kolegija *Hrvatska kultura i civilizacija* u kontekstu književno–povijesne analize), trebala posvetiti proučavanju svjetonazora ostalih članova obitelji Brlić (Andrija Torkvat, Ignjat Alojzije) i Mažuranić (Fran, Matija, Vladimir). Time bih zasigurno stvorila mnogo izoštreniju sliku o njezinim životnim naziranjima negoli je ova iznesena u završnom radu.

Ipak, na koncu moram dodati kako mi se mnogo zanimljivijim čini daljnje izučavanje dječje književnosti i svih mogućnosti koje ona nudi (a za koje smatram da su nepravедно podcijenjene), od analiziranja povijesti obitelji Brlić i Mažuranić.

SAŽETAK

Hrvatska spisateljica za djecu Ivana Brlić – Mažuranić rođena je u Ogulinu 18. travnja 1874. godine. Nasljednica je znamenite hrvatske obitelji među čijim se članovima ističu njezin djed Ivan, djedov brat Matija, njezin otac Vladimir i bratić mu Fran. Potonji joj je ukazao na mogućnost zadržavanja trenutnoga dojma prenošenjem istoga na papir, a neograničene mogućnosti pisane riječi u obliku rečenice predstavila joj je jedna od učiteljica Marija Jambrišek. Dnevnički zapisi i redovno vođena molitvena knjižica mogu se smatrati književnim pokušajima, neslužbenim počecima.

Ivana je od najranije dobi bila umjetnica. Njezini zaključci o pojmu umjetnosti, poimanju smrti navode na zaključak kako nije razmišljala u skladu sa svojim godinama, već mnogo naprednije od toga. Napredna razmišljanja nisu mogla nadglasati prevladavajuća stajališta većine. Kao djevojka, nije bila pogodna za stupanje na književničku scenu. Stoga je posegnula za pseudonimom. Vladmir Šumski skrivao je njezin identitet, a iznosio sva maštanja, razmišljanja i stavove. Njezini se stavovi nisu slagali s roditeljskima, ali im se ipak nije mogla niti javno željela odupirati. Stoga se na osamnaesti rođendan udala za Vatroslava Brlića, potomka znamenite obitelji iz Slavanskoga Broda. U braku s njime rodila je sedmero djece. Djevojčice Nada, Zora, Zdenka i Nedjeljka, te dječaci Ivan Kapistran, Vladimir i Ivo prvotno su je odvojili od spisateljskoga pera. Kasnije će upravo zbog njih početi pisati. Oni su joj bili ciljana slušateljska, a potom i čitateljska publika, pa je tako kroz majčinsku dužnost uspjela ostvariti spisateljski ideal.

1901. godine objavila je svoju prvu zbirku koja objedinjuje poetska i prozna ostvarenja pod naslovom *Valjani i nevaljani*. Formalno i sadržajno vrlo bliskom može se smatrati druga zbirka objavljena pod naslovom *Škola i praznici* koja je svjetlo dana ugledala 1905. godine. Iako je sama smatrala kako nema dovoljno pjesničkoga dara, a svoje misli najbolje iznosi šuteći, 1912. objavljuje zbirku pjesama koja nije bila namijenjena djeci. U *Slikama* iznosi razmišljanja o biti pjesništva i umjetnosti općenito. Iz dnevničkih se zapisa može zaključiti kako je mnogo više cijnila poetski od prozaičnoga poziva, iako će i sama ostati upamćena po proznim djelima. U razdoblju pune književne zrelosti i plodnosti nastaje prvi hrvatski dječji roman *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* (1913.), i *Priče iz davnine* (1916.). Ova su dva naslova zasigurno najčvršće povezana s imenom Ivane Brlić – Mažuranić. Potonje joj donosi i književni nadimak „hrvatski Andersen“, kao plod inozemnog doživljaja hrvatske prošlosti kroz njezino ostvarenje. Promatra li se pomnije, razlike su dominantnije od sličnosti među opusima Ivane Brlić – Mažuranić i Hansa Christiana

Andersena, a čemu se priklanjaju i brojni književni povjениčari. Nedvojbeno je, međutim, kako je navedenim djelom autorica povezala mitologiju, usmenu književnost i folklor objedinivši ih pisanom riječju u svojoj zbirci. Kao uvod u *Knjigu omladini* (1923.) stoji esej *Omladini o idealima*. Iako je i inače autorica pribjegavala izravnom obraćanju čitateljima, ovdje je ono najjasnije izraženo. Usporedbom svojega i njihovoga vremena, autorica mladež upoznaje s razlikama tadašnjice i ranije prošlosti, a ne zaboravlja navesti i vlastite ideale, među kojima se ističu domovina, društvena jednakost i ljepota čijom se istoznačnicom može smatrati umjetnost.

Potom je u njezinom životu uslijedilo razdoblje priznavanja ugleda na međunarodnoj razini. Djela su joj prevedna na nekolicinu svjetskih jezika, a ona sama bila nominirana za Nobelovu nagradu na području književnosti (1932. i 1937. godine). Iako istu nikada nije osvojila, u godini kada je dovršila svoje posljednje djelo *Jašu Dalmatina, potkralja Gudžerata*, postaje prvom ženskom članicom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Tjelesno i duševno klonula, počnila je samoubojstvo 21. rujna 1938. godine. O njezinoj književnoj veličini do danas svjedoči pozitivno mišljenje kritike, prisutnost djela na lektirnim popisima za osnovnu školu te nagrada za ostvarenja na području dječje književnosti koja se od 1971. godine dodjeljuje pod njezinim imenom.

Iako se u književnoj teoriji raspravlja o postojanju dječje književnosti, ovaj rad istu prihvaća kao samostalnu odrednicu književne teorije. Bajka, roman i pripovijetka književne su vrste koje je Ivana Brlić – Mažuranić najčešće upotrebljavala pri klasifikaciji svojih djela. Primjećuje se kako iste razlikuje s obzirom na (i)realnu osnovicu. Bajka se smatra jednostavnim književnim oblikom koji potpune suprotosti povezuje na svima razumljiv način. Istu se promatra s evolucijskoga i umjetničkoga stajališta, a moguće je utvrditi razlike u poimanju bajke. Književni i pedagoški djelatnici nemaju jedinstveno mišljenje o učincima koje bajke imaju na cjelokupni razvoj djeteta. Roman i pripovijetka svojine su spoznatljivoga svijeta. Ipak, među njima ne postoji jasna razlika. Naime, zbog kratkoće koja omogućuje zadržavanje djetetove koncentracije koja pridonosi razumijevanju pročitanoга, razlikovanje primjerice pripovijetke i romana nije moguće provesti. Stoga se sva djela vođena etikom srca mogu smatrati moralističkim pripovijetkama. One upućuju na polariziranost dobra i zla, iznošenje pouke cjelinom fabule te eksplicitno na kraju djela, a pravda se u njima dijeli prema načelu nagrade i kazne.

Motiv majčinske ljubavi moguće je analizirati na nekoliko razina. Kronološki, sve započinje postulacijom bake u priči o gušćarici Janici, a kroz koju nam je omogućeno praćenje razvoja i načina oblikovanja duha kršćanstva u opusu ove autorice. Ipak, zbog činjenice kako je djelom o šegrtu Hlapiću postulirala dječji roman u hrvatskoj književnosti, književna kritika slaže se kako upravo likom majstorice iz toga romana započinje razvoj lika majke. One se u *Pričama iz davnine* pojavljuju gotovo u svakoj priči, te je stoga priče moguće podijeliti u tri kategorije: one u kojima se pojavljuje majčinski lik, one u kojima se pojavljuje varijacija majčinskoga lika i one u kojima majčinski lik nije zastupljen. Najdojmljiviji je opis majčinske ljubavi u *Šumi Striborovoj*, a ne zaostaju ni oni u priči o Regoču te Jaglencu i Rutvici. U potonje dvije, majčinski se lik pojavljuje kroz ostavljeno im znamenje (vrećicu biserja, zlatni pojas i zlatni križić na crvenoj vrpici). Varijaciju lika majke s ustaljenim karakteristikama pratimo u priči o Jagoru (maćeha) i Nevi Nevičici čija majka nije prikazana na tipičan način. *Kako je potjeh tražio istinu* priča je koja majčinske osjećaje usađuje djedu Vjestu. Posljednja priča koja je bila relevantna u kontekstu ovoga rada jest ona pod naslovom *U vilinskim dvorima*, a koja je analizirana na temelju utvrđivanja sličnosti i razlika sa *Šumom Striborovom*.

Sve prikazane majke određene su majčinskom ljubavlju i mogućnošću prevladavanja raznih nadnaravnosti kako bi povezale odanost kršćanskoj vjeri koja im u presudnim trenucima omogućuje izvršenje svih zadataka koje pred njih postavlja ideal majčinskoga poziva. Majke uglavnom nisu određene vlastitim imenom, već upravo snagom majčinstva. Pri njihovoj karakterizaciji Ivana Brlić – Mažuranić slijedi model nesrazmjera između vanjštine i nutrine kojega je djelom *Zvonar crkve Notre Dame* postulirao Victor Hugo. Tako je autorica najdublje majčinske osjećaje usadila već tjelesno klonulim ženskim osobama, najčešće bakama i kroz njih dokazala kako je uzornim životom čija je glavna dužnost kršćanska poniznost moguće ostvariti majčinski ideal i u pomalo neočekivanom obliku otkriti svu dubinu i toplinu tih osjećaja ljubavi, privrženosti i neograničenosti. Jer, ondje gdje prestaje ograničenost, počinje majčinska dužnost.

Likom i ulogom majke Ivana Brlić – Mažuranić bavila se i u svojim esejima i raspravama. U kontekstu teme koju rad obrađuje najznačajniji su oni pod naslovima *Mir u duši* te *Majka i socijalna skrb*. Prvi ukazuje na smirenost koju donosi usredotočenost na izvršavanje samo jednoga cilja (potpuna predanost majčinskom pozivu), a drugi otkriva puninu ženine prirode. Ona nije ograničena samo na vršenje majčinske dužnosti pod vlastitim

krovom, već je istu toplinu i ispravnost životnih naziranja kroz brojna zanimanja (učiteljica, liječnica) pozvana prakticirati i u javnoj sferi.

POPIS LITERATURE:

Brlić – Mažuranić, Ivana, *Priče iz davnine (Kako je Potjeh tražio istinu, Ribar Palunko i njegova žena, Regoč, Šuma Striborova, Bratac Jaglenac i sestra Rutvica, Lutonjica Toporko i devet župančića, Sunce djever i Neva Nevičica, Jagor)*, Mladost, Zagreb, 1978.

Brlić – Mažuranić, Ivana, *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, Mladost, Zagreb, 1990.

Brlić – Mažuranić, Ivana, *Škola i praznici*, Večernji list, Zagreb, 2007.

Brlić – Mažuranić, Ivana, *Jaša Dalmatin, potkralj Gudžerata*, Mladost, Zagreb, 1989.

Brlić – Mažuranić, Ivana, *Knjiga omladini*, Večernji list, Zagreb, 2007.

Brlić – Mažuranić, Ivana, *Srce od licitara, Slike, Valjani i nevaljani*, Večernji list, Zagreb, 2007.

Brlić – Mažuranić, Ivana, *Srce od licitara*, TIZ „Zrinski“, Čakovec, 1990.

Mažuranić, Ivana, *Dobro jutro, svijete: dnevnički zapisi 1888.- 1891.*, Mala zvona, Zagreb, 2010.

Crnković, Milan, *Dječja književnost: priručnik za studente i nastavnike*, Školska knjiga, Zagreb, 1967.

Crnković, Milan, Težak, Dubravka, *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955.*, Znanje, Zagreb, 2002.

Hameršak, Marijana, Zima, Dubravka, *Uvod u dječju književnost*, Leykam international, Zagreb, 2015.

Hranjec, Stjepan, *Dječji hrvatski klasici*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.

Lovrenčić, Sanja, *U potrazi za Ivanom*, Autorska knjiga, Zagreb, 2006.

Protrka – Štimec, Marina, *Članci (1903. – 1938.)*, Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, Slavonski Brod, 2013.

Skok, Joža, *Književno djelo Ivane Brlić – Mažuranić: književnopovijesno – interpretacijska studija*, Nakladnička kuća „Tonimir“, Varaždinske Toplice, 2007.

Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.

Težak, Dubravka, Težak, Stjepko, *Interpretacija bajke*, DiVič, Zagreb, 1997.

Visinko, Karol, *Dječja priča: povijest, teorija, recepcija i interpretacija*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.

Zima, Dubravka, *Ivana Brlić – Mažuranić*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001.